

Polsko-německá výstava *Lov na avantgardu – zakázané umění ve Třetí říši* Štěpán Balík

Ve významné krakovské kulturní instituci Międzynarodowe Centrum Kultury (Rynek Główny 25) byl na přelomu roku 2011 a 2012 představen společný německo-polský projekt, který mapuje tzv. „zvrhlé umění“. Tak byla v nacistickém Německu označována tvorba, jež vybočovala z propagandistických kolejí. Soubor „neněmeckých“ a „židobolševických“ artefaktů představuje vrcholná díla německé avantgardy takových autorů jako např. Georga Grosze, Emila Noldeho či členů Bauhausu. Estetický účinek děl však v celkové koncepci výstavy tvoří spíše pozadí, na němž se vyjímá snaha poukázat na politizaci umění v prostředí jedné diktatury, a to nejen v samotném Německu, ale i na okupovaném území.

Každá místnost reprezentuje samostatné podtéma. První část se týká německého svobodného umění do roku 1933. Další prostor je pak věnován jednak umění v letech před válkou a jednak již během války. Německá spolukurátorka Judith Schönwiesner se také zaměřila na tvorbu v emigraci a doma v opozici, nebo dokonce rezistenci. Pro pochopení nacistických represí je podstatná část dokumentující propagandistickou výstavu Entartete Kunst (Zvrhlé umění), která se konala v Mnichově v roce 1937 a která paradoxně výtečně zkatalogizovala významná německá díla meziválečného období. Jak ukazují další materiály, snaha o diskreditaci německé nehrdinské a problematizující avantgardy nebyla ve Třetí říši od roku 1933 něčím výjimečným, ale šlo o programovou kulturní politiku.

Poslední místnost je věnována polskému zakázanému umění v letech 1939 až 1945. Jacek Purchla, ředitel MCK (Międzynarodowe Centrum Kultury), v příloze novin Gazeta wyborcza (19. 11. 2011) uvádí, že již před vstupem Wehrmachtu na území Polska v září 1939 byly známy zatykače na 61 000 Poláků, mezi nimi i mnohých umělců. Jak známo, cílem nacistů bylo vyhladit polskou kulturní a politickou elitu. Zřejmým terčem bylo pak umění židovských autorů. Nepřekvapí tedy, že je zde jako výtvarník i literát zastoupen Bruno Schulz. Z děl jiných významných osobností zde bylo poukázáno na tvorbu spisovatele pro děti a pedagoga Janusza Korczaka, známého světu hrdinským pochodem Varšavským ghettem. (V srpnu 1942 J. Korczak stanul v čele průvodu židovských sirotků. Z varšavského Umschlagplatzu s nimi byl transportován do vyhlazovacího tábora Treblinka, kde společně zahynuli. Své svěřence neopustil i přesto, že ještě v ghettu měl možnost odejít na árijskou stranu a zůstat v ilegalitě.) Pozoruhodný je případ málo známé malířky Geli Seksztajn, jejíž dílo se zachovalo jen díky tomu, že se její práce staly součástí Ringelblumova archivu. (Emanuelu Ringelblumovi, polskému židovskému historikovi, se s jeho spolupracovníky ve Varšavském ghettu podařilo tajně shromáždit množství dobových dokumentů, osobních zápisků a také obrazů, dokumentujících zdejší život a umírání. Po válce byla v ruinách Varšavského ghetta převážná část ukrytého archivu postupně nalezena.) V rámci zvukových nahrávek si návštěvník může vyslechnout protihitlerovskou písničku Mariana Hemara „Ten wąsik“ (č. „Ten knírek“), která je dostupná v rámci serveru youtube.com (viz odkazy).

Přítomné je i umění autorů tvořících mj. na území meziválečného Československa a později v Protektorátu Čechy a Morava, zvláště pak v Terezíně. Návštěvník si může vyslechnout zvukovou stopu z Krásova Brundibára. Velký objev pro mne samotného představovaly kresby opavského rodáka Leo Haase, které se autorovi podařilo před odjezdem do Osvětimi v Terezíně ukrýt a po válce opět nalézt. Osudy Leo Haase během války i po válce se zabýval pořad Českého rozhlasu ze dne 15. 4. 2011 (viz odkazy).

Interakce německé a polské části expozice poskytuje jasnější hodnotící klíč. Spolukurátorce Monice Rydiger, autorce polského doplňujícího oddílu, se podařilo zdůraznit charakter polského „zvrhlého“ umění, jež bylo zavrženíhodné, neboť jako polské (!) nemělo

podle nacistů právo na existenci. Výstava tak nejen poukázala na oběti a ztráty na německé straně, ale rovněž na odlišné postavení nacistickou zvlášť postižených německých a polských umělců.

Přestože krakovská výstava o zakázaném umění skončila již v lednu 2012, bude jí možné od 17. března i s polským dovětkem zhlédnout v německém Mülheimu (Kunstmuseum v Mülheim an der Ruhr) (viz odkazy). Organizátoři vycházejí vstříc i internetovým návštěvníkům; ukázka z katalogu, film o výstavě či virtuální prohlídka je k dispozici na webových stránkách MCK (viz odkazy). Krakovskou expozici doplnila také publikace „Teksty uzupełniające“, jež je složena z medailonků zde představených umělců. V polské části této brožurky jsou umístěny rovněž informace historického rázu, které doplňují většinou tristní osud umělců o polský dobový kontext.

Odkazy:

<http://www.mck.krakow.pl/exhibitionPage/o-wystawie-8>

http://www.muelheim-ruhr.de/cms/kunstmuseum_muelheim.html

http://www.rozhlas.cz/sever/pribehyzkalendare/_zprava/pribeh-y-z-kalendare-lev-haas--879431

<http://www.youtube.com/watch?v=XxMqcmAfLcc&feature=related>